

L'accidentada redacció del Pla de la Bisbal (1975-1982)

De com quatre benaurats es varen enfrontar solets a la bèstia especulativa

Joan Escribà Serra,

arquitecte i enginyer industrial

Uns quants industrials amb poques ganes de treballar, un grup de traficants del nostre territori capitanejats per un exalcalde i un cacic propietari de terres i ànimes van protagonitzar una de les reaccions més agressives contra l'intent de racionalitzar la organització del territori d'un dels racons més preuats del Baix Empordà.

* * *

Ara farà 50 que la Diputació de Girona va convocar un concurs públic per redactar el Pla General d'Ordenació Urbana dels municipis de la Bisbal, Cruïlles-Monells-Sant Sadurní de l'Heura, Corçà, Ullastret, Parlavà, La Pera, Foixà, Ruplà, Madremanya, i Fonteta, Vulpellac i Peratallada, aquests últims englobats en un nou ens anomenat Forallac.

Érem al 1975. En Franco agonitzava i el país intentava una transició democràtica. En aquell moment no existia cap estructura política capaç de vehicular moviments en defensa del territori. Malgrat això, anaven apareixent associacions de veïns i entitats culturals que reclamaven una regeneració de la gestió pública. A la Bisbal, el Patronat del Castell, una incipient associació de veïns, i un moviment sindical que, malgrat la clandestinitat, ja eren força actius, ens animaren a presentar-nos-hi.

Els economistes Ramon Romaguera i Joan Cals i els arquitectes Maria Dolors (Miós) Nadal, Ignasi Bosch i jo mateix ens vam constituir com a equip, i la Diputació ens va adjudicar el concurs. L'enyorança dels companys de viatge, la Miós i l'Ignasi, m'empeny a relatar-vos aquells fets, que per molts són desconeguts o oblidats. És des d'aquesta malaurada absència que escriuré el relat, sense poder contrastar amb ells els records i vivències, havent-me de refiar només de la meva memòria i dels abundants retalls de diari que encara guardo en una carpeta blava del despatx.

Ens trobàvem en un moment històric molt significatiu: la devastació de la Costa Brava estava donant senyals de saturació i els interessos immobiliaris començaven a fixar-se

en el pastís per encetar que el Baix Empordà suposava. La façana a mar de les Gavarres començava a saturar-se d'urbanitzacions i la voracitat dels constructors ja havia començat a fer els primers passos cap a la façana interior. A més, tots aquests pobles, la Bisbal inclosa, estaven orfes de regulació urbanística, cosa que els donava una vulnerabilitat perfecta per ser un objectiu fàcil per a l'especulació. En un context com aquest, la concessió del concurs per a la redacció del Pla de la Bisbal va suposar l'inici d'una lluita que va durar set anys i que ens va obligar a fer front a la reacció de "l'antic sistema", molt dura des del primer moment. A tall d'exemple, la trucada que vam rebre el mateix dia que la Diputació ens va adjudicar la redacció del Pla: eren dos quarts de 10 del vespre i l'alcalde de la Bisbal, Ramon Fina de Nouvillas, ens feia saber que tots els regidors l'havien amenaçat de dimitir si no aconseguia que nosaltres pleguéssim. Ell, és clar, també volia la nostra renúncia. Evidentment, no vam plegar i aquells mals (bons) auguris ens van donar l'empenta per emprendre amb més força l'aventura.

Ràpidament ens vàrem posar en marxa per recollir informació i preparar les dues directrius mestres del procés. D'una banda, vam endegar la participació activa de la ciutadania mitjançant una sèrie de convocatòries populars —i això ens va convertir en pioners en fomentar la participació dels veïns en aquesta mena de processos— i, de l'altra, conscients que necessitàvem un assessorament de qualitat per tal d'anar més enllà del simple formalisme arquitectònic i de tenir una visió acurada del territori, vàrem ampliar l'equip. Els nous membres eren els doctors Marisa Molina i Lluís Polo, responsables de la càtedra de la facultat de Biologia de Girona, i el desaparegut enginyer agrícola Jordi Peix i Massip, que anys després va ser director general d'Agricultura del primer Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca de la Generalitat de Catalunya (1978). A més, vam comptar amb l'historiador local Jordi Frigola, que també ens ha deixat, i la càtedra d'urbanisme de Lluís Cantallops, de l'Escola d'Arquitectura de Barcelona, els alumnes del qual van fer l'aixecament topogràfic dels carrers de la Bisbal. Finalment, els estudis demogràfics i sociològics van ser responsabilitat de Joan Cals, Ramon Romaguera es va ocupar dels aspectes de caire econòmic, i Ignasi Bosch, de les qüestions legals. Tant el pinyol de l'equip com les noves incorporacions compartíem la voluntat d'analitzar el territori amb una mirada

completa i oberta: el nostre plantejament, amb un marcat accent pluridisciplinari que ara veiem com a imprescindible, no era gens habitual.

Recordo discussions en les reunions periòdiques amb l'equip per buscar la manera de resoldre els problemes que es presentaven: protegir les masses forestals del procés urbanitzador, conduir les Gavarres cap a "parc natural", lidiar amb els conflictes entre els ramaders i els nous assentaments, lluitar perquè les possibles instal·lacions turístiques de dins el territori no perjudiquessin les altres activitats i donar suport a l'economia de la zona sense espatllar el paisatge. Recordo també la feina de camp que fèiem amb la doctora Molinas, que estava en aquells moments embarassada. A vegades no podia transitar muntanya avall però comptava amb l'ajut del seu marit, el doctor Pascual. L'equip va funcionar perfectament, i l'anàlisi de la situació i el territori resultant crec que ha esdevingut un document històric.

Cal dir que totes aquestes col·laboracions varen ser pràcticament altruistes, ja que el pressupost de l'encàrrec era molt minso.

Els planejaments urbanístics del moment es limitaven a decidir per on creixien les poblacions i a formalitzar de la millor manera possible el traçat dels carrers i les qualificacions edificatòries de cada zona. L'antiga Llei del Sòl (1957) es limitava a indicar la necessitat d'efectuar algunes proteccions patrimonials i de reservar, encara que de manera molt genèrica, algunes zones verdes i alguns espais per a equipaments. La nova llei, de 1975, que tot just estrenàvem, era molt més completa i explícita amb els sistemes de gestió i distribució de càrregues urbanístiques, i ja indicava que era necessari informar i realitzar consultes a la població afectada pel planejament.

Un altre dèficit que ens vàrem trobar era la precarietat de material topogràfic a l'abast. Pràcticament només existia el topogràfic realitzat per l'exèrcit a escala 1/50.000 i el Fotovol dels americans de l'any 1957. Va ser just en aquella època que es va crear a Girona una empresa pionera en treballs topogràfics, de nom Polux, que va iniciar restitucions topogràfiques de vols actualitzats que van ser com aigua beneïda per poder definir físicament el planejament.

Criteris

Un cop recollida tota la informació, vam concretar els criteris següents:

- a) Definició de les àrees de protecció ecològica, forestal, agrícola i les susceptibles de canvi d'ús
- b) Estudi del paisatge i mesures de protecció
- c) Anàlisi del patrimoni arquitectònic i les mesures de protecció adients i possibles
- d) Estudi detallat dels possibles creixements edificatoris de cadascun dels nuclis urbans
- e) Estudi de les possibilitats d'implantació del fenomen turístic
- f) Especial atenció a l'activitat agrícola de la zona, en el sentit de protegir-la i afavorir-ne el desenvolupament gràcies a les noves mesures urbanístiques i a la millora de les comunicacions viàries.
- g) Potenciar la implementació de nous equipaments a la Bisbal com a capital en benefici de tota la comarca
- h) Mesures de protecció de les àrees forestals i especialment les Gavarres, com franges passivitzades entre l'activitat pagesa/ramadera i els possibles nous assentaments habitacionals; definició dels tipus de tancat de les propietats i de les espècies vegetals més adients; prohibició de les espècies perjudicials, com els eucaliptus, etc.
- i) Especial concreció de les noves possibles àrees d'implementació industrial
- j) Lluitar per aconseguir la declaració de Parc Natural. Aprofitant que els termes municipals de Cruïlles, Monells, Sant Sadurní de l'Heura, Fonteta, Peratallada i Madremanya controlaven el cor forestal de les Gavarres, vàrem creure que el nostre planejament podria ser determinant per aconseguir-ho.

El procés

Sis mesos després de l'adjudicació vàrem començar a convocar les consultes populars pel nostre compte, sense cap cobertura política (en aquell moment encara no estaven desplecats els partits polítics) i amb l'oposició quasi sempre dels ajuntaments, que en la seva major part estaven compostos per constructors, grups immobiliaris i personatges de l'antic règim. Des del primer moment la oposició al Pla va començar a enverinar l'ambient difonent notícies falses i mirant d'espantar els veïns. Eren notícies molt bàsiques i primitives, com que el Pla comportaria el tancament de fàbriques o que els

pagesos no podrien passar als fills, en herència, les seves terres. També es va dir que volíem escapar la Torre Bisbal per la meitat o partir les Voltes, entre altres barrabassades. A més, feien pressió davant la Diputació i l'Ajuntament perquè prohibissin les consultes als veïns, cosa que varen aconseguir durant un temps fins que una forta oposició popular va aconseguir que les autoritzessin novament.

Pel camí i d'una manera silenciosa, i sense cap explicació per part de la Diputació, es varen despenjar Foixà, Parlavà, Ruplà i la Pera. A hores d'ara els motius de deserció encara no s'han explicat: només hi va haver un comunicat de la Diputació que deia que "de moment" la tramitació referent a aquests quatre municipis quedava ajornada. (A hores d'ara, alguns d'ells encara no tenen POUM.)

Amb el pas dels dies la tensió augmentava. A la vegada, els protopartits s'anaven conformant: les agrupacions locals, que fins aquell moment anaven força per lliure, van començar a posicionar-se. Des del primer moment, Convergència, els socialistes i el PSUC es varen alinear a favor dels treballs del nou planejament. ERC va optar, inicialment, per una posició ambigua i al final, segurament per tactisme electoral, es va arrencar amb la nova UCD, que no tenia cap presència a la Bisbal. Ràpidament, però, els líders *antipla* de la vila es van aixoplugar a la seva ombra per fer palanca contra nosaltres. Fins i tot van aconseguir fer venir l'Adolfo Suárez perquè es fes un míting contra el nostre projecte!

L'ambient es va anar enrarint i una part de la població va ser víctima de les mentides divulgades, i desorientats i com si fugissin del llop, es van anar a refugiar a la seva cova: el despatx d'un terratinent, advocat de professió, que lluitava per aconseguir una determinada qualificació per a una finca que estava fora de tota zona de possible creixement de la vila. Per aconseguir-ho, l'home va llogar una planta de la Torre Bisbal, una oficina informalment coneguda com la *oficina antipla*. Per la vila corria la brama que aquest advocat cobrava als veïns per cada impugnació que signaven. Eren impugnacions genèriques contra tots els mals que, com una plaga bíblica, havien d'assolar la comarca de cap a cap. També es deia que l'home, a còpia de signatures de butlles *antipla*, va fer molts cèntims, molts més que no pas el que "aquells quatre terroristes i trotskistes" —és a dir, nosaltres— vam rebre de la Diputació en concepte d'honoraris.

Per aturar el Pla, tot s'hi valia: dies abans de les eleccions, i com a forma de pressió, van aconseguir que s'apaguessin alguns dels forns de ceràmica.

El resultat de tanta manipulació? La Bisbal va ser l'únic poble de la comarca on l'UCD va treure majoria, encara que no absoluta.

Davant d'això, davant de tanta calúmnia i falsedat, l'única eina que teníem era la premsa, i s'ha de dir que els diaris van estar a l'altura de les circumstàncies. La presència de periodistes a la Bisbal va ser permanent. La redacció dels diaris més progressistes —El Punt Diari, El Correo Catalán, Telexprés i fins i tot La Vanguardia— es va posicionar a favor dels defensors del Pla, mentre que l'oposició es va enquistar al Diario de Gerona (Los Sitios).

Així que es va formar el primer govern de la Generalitat —un govern encara provisional: érem al 1978—, vam intentar buscar el suport de les noves institucions. Narcís Serra, el nou conseller de Política Territorial i Obres Públiques, ens va fer costat. L'encàrrec de la redacció de Pla, però, ens l'havia fet la Diputació de Girona, que era la responsable de la gestió: el conflicte estava servit. Malgrat les intervencions reiterades de la Conselleria, finalment la Diputació —que, per estrany que sembli, va comptar amb el suport de Josep Tarradellas— es va sortir amb la seva. Va arribar el 1979 i, amb ell, la rescissió del nostre contracte. Els opositors al Pla havien aconseguit el que buscaven. Abans, però, aquella lluita sense treva va viure la seva traca final. Una nit, els panells explicatius que havíem instal·lat al Castell de la Bisbal van desaparèixer: les forces vives, amb nocturnitat, els van segrestar just quan anàvem a fer l'exposició pública prèvia a l'aprovació inicial del planejament.

Aquell material gràfic que havíem elaborat va anar a parar a la Diputació de Girona, i a partir d'aquell moment va ser aquesta institució qui va assumir la redacció del Pla. Els seus tècnics varen anar trampejant com van poder per incorporar al nou text les modificacions que els recentment constituïts partits polítics *suggerien*, en un clima general de pactes i estira-i-arrotonsa de tota mena.

La situació va durar tres anys més. Durant aquest termini de temps es van constituir el govern definitiu de la Generalitat i els nous ajuntaments. Finalment, el 1982 es va aprovar el *Pla Conjunt de la Bisbal i la seva zona d'influència*. El document era força semblant al que nosaltres havíem redactat però presentava algunes diferències remarcables. En la nostra proposta, i d'acord amb el que dictava la llei, els

urbanitzadors havien de cedir gratuïtament zones verdes i espais per a equipaments. Finalment, però, i mitjançant l'estratègia de canviar la qualificació urbanística d'aquestes àrees —van passar de ser “sol urbanitzable” a esdevenir “sol urbà”—, els esmentats gestors de les urbanitzacions ja no les havien de cedir de franc: si l'ajuntament les volia, les havia de pagar. Així, l'adquisició dels espais verds i d'equipaments, tan necessària, va anar a càrrec dels pressuposts municipals: és a dir, de les butxaques dels veïns.

Totes aquestes martingales es van produir principalment al municipi de la Bisbal. La resta de pobles —on els especuladors de la capital encara no hi tenien massa expectatives posades— varen quedar en força mesura com nosaltres els vam ordenar, de tal manera que totes les proteccions paisatgístiques introduïdes i els usos de les zones agrícoles i forestals es varen mantenir. No cal dir que en totes les convocatòries públiques que vàrem mantenir el tema “Gavarres” estava sempre present. El nostre equip va ser un dels principals impulsors perquè fos qualificat de Parc Natural.

Gràcies a això, avui, 50 anys després, aquesta zona que Josep Pla va definir com l'Empordanet encara no s'ha malmès i és un exemple de paisatge ben conservat.

Algunes reflexions fetes amb la perspectiva del temps

—L'esforç fet no va ser en va. L'impacte en les futures generacions de l'Escola d'Arquitectura de finals dels 70 i principis dels 80 va ser important.

—Quan els municipis a ordenar són petits i tenen poca població, les decisions municipals estan molt mediatitzades pels grans propietaris i per les relacions entre els veïns. En aquest sentit, crec que va ser un encert que fos un organisme supramunicipal —en aquest cas, la Diputació— qui aprovés i controlés el Pla perquè la seva mirada era, lògicament, més àmplia. Aquesta actuació amb visió de conjunt es va mantenir fins que en els primers anys del segle XXI l'alcalde de Peratallada va fer valer les seves influències polítiques perquè la Comissió d'Urbanisme desfés la mirada unitària que havia inspirat el Pla. El motiu era que volia fer servir d'abocador els “Clots de sant Julià”, cosa que sortosament al final no va aconseguir.

—Tal com deia Ignasi Bosch, en el procés de redacció i aprovació dels plans generals el protagonista ha de ser l'usuari i no el propietari. Bosch considerava que ha de ser en el desenvolupament posterior que el propietari tingui, finalment, el protagonisme que li

pertoca. Va ser aquest criteri el que ens va dur a convocar les consultes públiques amb les que vam iniciar el procés. En vàrem arribar a celebrar al voltant de 70, sempre amb la presència d'elements desestabilitzadors, disposats a boicotejar-les. Les veien com un fet subversiu i ens van tractar, fins i tot, de corruptors de menors perquè es trobaven que, quan arribaven a casa, els fills qüestionaven l'actitud dels pares. Es va arribar a l'esperpent de demanar que fóssim excomunicats perquè, segons ells, aquells treballs de planejament eren anticristians!

—No vull deixar de destacar la nostra voluntat d'ampliar el diafragma d'anàlisi i de sondejar les possibilitats físiques de la zona, els usos actuals i els possibles futurs, les possibilitats econòmiques de desenvolupament i les proteccions que calia establir als valors culturals, paisatgístics i d'usos. Va ser per això que l'equip inicial es va anar ampliant, sempre dins les nostres possibilitats. Crec que amb això vàrem fer pedagogia. Per sort, eren temps de col·laboracions desinteressades. Ens va faltar un bon geòleg —el que vam trobar ens volia cobrar massa— i un bon equip d'arqueòlegs.

—La zona de les Gavarres dels termes de Cruïlles, Sant Sadurní, Monells i Fonteta, així com els terrenys agrícoles de la zona, van quedar protegits (fins a dia d'avui).

—L'aventura d'aquella colla d'*il·luminats* va ser un acte voluntariós en un moment que sentíem que calia fer país i que semblava que tot era possible, sense que acabéssim de mesurar quines possibilitats de reeixir teníem. Recordo amb molta nostàlgia les reunions periòdiques que celebràvem, trobades destinades a decidir les directrius i les estratègies per tirar endavant el procés.

—Com que no existia una estructura política com la que coneixem ara —parlem dels anys 76-77-78— ens vàrem investir de representants actius de unes idees que creiem que calia divulgar i fer viables. La nostra activitat va ultrapassar el paper que inicialment ens tocava, el de "tècnics", per fer de polítics substituïts i temporals. El terreny que trepitjàvem era, vist amb el temps, un xic suïcida i algú de nosaltres en va pagar les conseqüències.

—Els tècnics d'urbanisme, crec que, han d'estar al servei d'una estructura política que marqui les directrius i assoleixi les conseqüències positives i negatives de les seves decisions. És un terreny en el qual s'hi juguen massa diners i cal, a banda d'idees clares, poder polític per navegar en mig dels temporals de les pressions dels interessos econòmics dels especuladors.

Ara, contemplant 50 anys després el resultat de l'esforç que vàrem fer, els que redactàrem el planejament i la gent que ens varen acompanyar en aquella aventura podem estar contents i orgullosos de la feina feta. Les determinacions preses han aconseguit fins el dia d'avui que aquest trosset de país encara conservi la bellesa de fa 50 anys, i els seus habitants no han hagut de marxar per culpa de l'especulació.

Vull fer constar el meu agraïment a totes les persones que ens varen seguir en aquella aventura, així com el meu menyspreu cordial per a les poques que, manats per l'avarícia i l'estultícia, van organitzar aquella oposició tan salvatge que tants patiments ens van fer passar a nosaltres i a molta gent de la Bisbal.

Apunts finals

1. L'urbanisme és la «projecció» d'un futur de possibilitats que, condicionants tècnics a banda, esdevé l'expressió política d'aquells que tenen el poder. És ben clar que els camins per on circulen els creixements i reestructuracions territorials venen definits per la voluntat dels qui tenen la paella pel mànec. La prova n'és el fet que, malgrat que el Pla de la zona de la Bisbal es va aprovar definitivament el 1982, el seu desenvolupament no es va posar en marxa fins 13 anys després, quan Ramon Romaguera va accedir a l'alcaldia. Els nous traçats viaris, fonamentals en el desenvolupament de la vila, i la gestió de les noves zones verdes i equipaments no van començar a veure la llum fins que aquell nou ajuntament no va desenterrar el planejament, entre 1995 i 2003. Va ser durant aquells vuit anys que, encara que ranquejant, es van consolidar les directrius del planejament de 1982.

A tall d'exemple del poder i l'estultícia d'alguns polítics, el cas de l'hospital: nosaltres havíem definit l'emplaçament del nou hospital-residència d'avis de la Bisbal. La ubicació ens semblava molt adient: era l'edifici modernista de l'antic escorxador i unes parcel·les veïnes. Tot i que el Pla encara no estava aprovat, el projecte de l'hospital sí que estava redactat i la nova Generalitat tenia reservats els diners per a la seva execució. Però el senyor alcalde d'ERC i un regidor de la UCD varen anar a Barcelona per demanar que, de moment, les obres no comencessin. La por que la construcció *validés*, d'alguna manera, el Pla, va fer que renunciessin a un equipament que el poble necessitava amb urgència i que ara, 50 anys després, segueix necessitant.

2. Durant aquest període, el planejament ha servit de contenció del fenomen especulatiu. Nosaltres, conscients del perill, sovint aprofitàvem les reunions amb els veïns de la comarca —que, insisteixo, van ser prop de 70— per aconsellar-los que no es venguessin les propietats, que lloguessin o fessin societats mixtes. Si no ho feien així, els dèiem, perdrien el control del territori i els farien fora de casa.

Poc a poc les famílies amb poder econòmic han anat comprant molts masos i les propietats que estaven vinculades a cada mas. El cert és que això ha significat que s'ha invertit en la conservació de les masies i les cases de poble però a la vegada l'ús agrícola, que definia la unitat terra-mas, en general s'ha anat perdent. Les propietats s'han anat convertint en finques d'esbarjo d'una elit que no té res a veure amb l'esquema inicial de la població autòctona, i l'ús que se'n fa entra en contradicció moltes vegades amb els usos tradicionals. El conflicte segueix damunt la taula.

A més, s'està veient que la unitat familiar i d'explotació ha perdut el seu interès i els camps de conreu i boscos ja es comencen a veure (i executar) com a futures parcel·les amb vocació edificatòria.

Amb gran tristesa veig que, si no hi ha una voluntat política molt decidida amb visió i capacitat per reorientar les noves pressions que ja treuen el cap, d'aquí a pocs anys aquesta meravella de territori s'afegirà a les grans extensions de parcel·lació i d'edificacions de la Costa Brava, i bona part dels esforços que vam esmerçar ara fa 50 anys hauran estat debades.

La darrera reflexió d'un *no* urbanista

Els arquitectes que sortíem de les facultats els anys 60 no ens vam especialitzar en cap temàtica: figurava que en sortíem savis en totes les matèries. Evidentment, teníem clar que qualsevol cosa que ideéssim havia de complir la funció directa per a la qual estava projectada però hi afegíem un altre element: una empremta emocional d'estimació a l'objecte projectat. Penso que l'urbanisme és, precisament, i per les seves pròpies característiques, un dels aspectes de la nostra feina que més necessita d'aquest component emocional.

Quan l'arquitecta Miós Nadal i jo ens vam trobar davant del territori que havíem d'organitzar, potenciar i conservar, érem molt novells en aquests temes. El respecte i l'estimació que sentíem per aquest petit país eren, però, absoluts, la Miós per naixença

i jo per adopció. Durant tots aquells anys ens hi vam dedicar en cos i ànima. Malgrat tots els entrebancs, va ser una experiència fantàstica que va marcar per sempre la nostra trajectòria professional i familiar.

Un darrer consell per als que es dediquin a aquesta feina: cal que s'enamoren del territori que tenen a les mans. (Si és que l'acció humana no l'ha degradat tant com per a fer l'enamorament impossible, que aquest és un altre tema.) Si no senten aquest arrelament atàvic i incondicional, més val que es dediquin a una altra cosa.